

#เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี : ขบวนการต่อสู้ภาคประชาชนบนพื้นที่สาธารณะใหม่
#Blackpanterwaskilledinthailand :

The Civil Social Movements in New Public Sphere

วันที่รับบทความ: 19 ธันวาคม 2566 / วันที่แก้ไขบทความ: 20 กุมภาพันธ์ 2567 / วันที่ตอบรับบทความ: 28 กุมภาพันธ์ 2567

สาวิตรี พรหมสิทธิ์¹

Sawitree Promsit

Abstract

This article aims to study the civil society movement through networks #blackpanterwaskilledinthailand. It is a qualitative research using textual analysis from news related to the campaign movement and using the concept of public sphere and the role of social media serve as a framework for understanding the phenomenon. The results of the study found that the #blackpanterwaskilledinthailand phenomenon reflects the civil struggle movement that began in the online public sphere (Social Media Public Sphere) before expanding its activities to the offline world (Physical Public Sphere). Public movement activities in both worlds are not separated from each other, but they coordinate and support each other (Hybrid Movements), resulting that the masses have more "power" to fight against state power and capitalist power.

While looking at the phenomenon #blackpanterwaskilledinthailand through the framework of the 4-dimensional role of public sphere, it was found that social media serves as an important mechanism for connecting people, actions and places in a harmonious way.

Keywords: The Civil Social Movements, Public Sphere, New Public Sphere, Social Media

¹ โปรแกรมวิชานิเทศศาสตร์ (ดิจิทัลมัลติมีเดีย) คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

Communication Arts (Digital Multimedia), Faculty of Management Science, Chiang Rai Rajabhat University

*Corresponding Author; E-mail address: aj.sawitree@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชนผ่านเครือข่าย #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์ตัวบทจากข่าวที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวณรงค์ #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี และใช้แนวคิดเรื่อง “พื้นที่สาธารณะ” และบทบาทของ “สื่อสังคมออนไลน์” เป็นกรอบในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ ผลการศึกษาพบว่า ปรากฏการณ์ #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี สะท้อนให้เห็นถึงขบวนการต่อสู้ภาคประชาชนที่มีจุดเริ่มต้นจากพื้นที่สาธารณะในโลกออนไลน์ ก่อนขยายขอบเขตกิจกรรมมาสู่โลกออฟไลน์ โดยที่กิจกรรมการเคลื่อนไหวบนพื้นที่สาธารณะของทั้ง 2 โลกไม่ได้แยกขาดจากกัน แต่ประสานเชื่อมโยงและสนับสนุนซึ่งกันและกัน ส่งผลให้มวลชนมี “อำนาจ” เพิ่มมากขึ้นในการต่อสู้กับอำนาจรัฐและอำนาจทุนนิยมได้

ขณะที่การมองปรากฏการณ์ #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี ผ่านกรอบเรื่องบทบาทของพื้นที่สาธารณะ 4 มิติ พบว่า สื่อสังคมออนไลน์ทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงปัจเจกบุคคล การกระทำ และสถานที่เข้าด้วยกันอย่างประสานกลมกลืน

คำสำคัญ: ขบวนการต่อสู้ภาคประชาชน พื้นที่สาธารณะ พื้นที่สาธารณะใหม่ สื่อสังคมออนไลน์

1. หลักการและเหตุผล

หากย้อนดูประวัติศาสตร์ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) จะเห็นว่ามีจุดเริ่มต้นมาจากแนวคิดเรื่องพฤติกรรมรวมหมู่ (Collective Action) อันเกิดจากพฤติกรรมของฝูงชน (Mass) ที่มารวมตัวภายใต้สถานการณ์ที่ไม่ปกติเพื่อเคลื่อนไหวเรียกร้องผลประโยชน์สาธารณะและความพยายามในการสร้างผลกระทบต่อนโยบายของรัฐในด้านต่าง ๆ ร่วมกัน (ประภาส ปันตบแต่ง, 2552 อ้างถึงใน สุรดา จันทะสุตธนกุล, 2557) การเคลื่อนไหวเรียกร้องในช่วงแรกจึงมักเกี่ยวข้องกับเรื่องการเมืองการปกครองและชนชั้นในสังคม จนเมื่อเข้าสู่ยุคสมัยใหม่จากการพัฒนาเศรษฐกิจและแนวคิดอุดมการณ์เสรีนิยมที่แพร่หลาย ส่งผลให้การออกมาเคลื่อนไหวของภาคประชาชนขยายขอบข่ายข้อเรียกร้องสู่ประเด็นที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น (New Social Movement) อาทิ สิทธิพลเมือง ความเท่าเทียมทางเพศ การต่อสู้เรื่องเชื้อชาติ หรือประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

อย่างไรก็ดี พัฒนาการของเทคโนโลยีการสื่อสารโดยเฉพาะสื่ออินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการต่อสู้ของภาคประชาชน จากเดิมที่การรวมตัวทำกิจกรรมเคลื่อนไหวจะเกิดขึ้นบน “ท้องถนน” มาสู่การใช้ “สื่อออนไลน์” เป็นตัวกลางในการขับเคลื่อนการต่อสู้ของภาคประชาชน อาทิ ปรากฏการณ์ #BlackLivesMatter การเรียกร้องต่อต้านการเหยียดเชื้อชาติและใช้ความรุนแรงกับคนผิวสี ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียกร้องความยุติธรรมที่เริ่มจากโลกออนไลน์ (Lopez, 2023) เช่นเดียวกับปรากฏการณ์ #MeToo การต่อต้านการคุกคามทางเพศ (Sexual Harassment) ที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในการเป็นกระบอกเสียงให้กับเหยื่อผู้ถูกกระทำ รวมทั้งเป็นตัวกลางในการขับเคลื่อนกิจกรรมที่เชื่อมต่อกับโลกออนไลน์และออฟไลน์เข้าด้วยกัน จนสร้างแรงสั่นสะเทือนและนำไปสู่การเคลื่อนไหวในหลายประเทศทั่วโลก (Hasunuma and Shin, 2019; Brünker et al., 2020; Lopez, 2023)

สำหรับในประเทศไทย การใช้สื่อออนไลน์เป็นพื้นที่เคลื่อนไหวทางสังคมปรากฏให้เห็นชัดเจนผ่านการต่อสู้เรียกร้องทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นการเคลื่อนไหวของ “กลุ่มนักเรียนเลว” ที่มีเป้าหมายเพื่อเรียกร้องสิทธิในโรงเรียนและปฏิรูประบบการศึกษา การเคลื่อนไหวทางการเมืองของเยาวชนในปี 2563 จากปรากฏการณ์ #ถ้าการเมืองดี หรือ #ให้มันจบที่รุ่นเรา อย่างไรก็ตาม อีกหนึ่งปรากฏการณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ในฐานะพื้นที่เพื่อสำคัญต่อการเคลื่อนไหวเรียกร้องความยุติธรรมในสังคมไทย ที่อาจไม่ใช้การเรียกร้องในมิติเรื่องการเมือง แต่เป็นตัวอย่างของการต่อสู้ภาคประชาชนในมิติของสังคมและกระบวนการยุติธรรม คือ ปรากฏการณ์ #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี

จากกรณีที่นายเปรมชัย กรรณสูต ประธานบริหารและกรรมการ บริษัท อิตาเลียนไทย ดีเวลอปเม้นต์ จำกัด (มหาชน) บริษัทยักษ์ใหญ่ด้านธุรกิจรับเหมา-สัมปทาน ถูกจับกุมพร้อมคณะอีก 3 คน เนื่องจากได้เข้าลักลอบล่าสัตว์ป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรฝั่งตะวันตก จังหวัดกาญจนบุรี พร้อมหลักฐานเป็นซากเสือด่า ซากไก่ฟ้าหลังเทา ซากเก้ง และเครื่องกระสุนจำนวนมากเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2561 จนเกิดเป็นกระแสวิพากษ์วิจารณ์ในสังคมไทยอย่างเข้มข้นรุนแรง

โดยเฉพาะประเด็นที่นายเปรมชัยเป็นนักธุรกิจผู้ทรงอิทธิพล อาจส่งผลต่อการดำเนินคดีที่เฝือหายหรือมีการตัดสินคดีอย่างไม่ตรงไปตรงมา ทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่คนในโลกออนไลน์พร้อมใจกันโพสต์ข้อความแสดงความคิดเห็น และเรียกร้องให้มีการดำเนินคดีอย่างยุติธรรมผ่านเครือข่ายแฮชแท็ก อาทิ #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี #blackpanther #justiceforwildlife #ทุ่งใหญ่ #ทุ่งใหญ่นเรศวร #blackpantherwaskilledinthailand #เราขอเป็นเสียงให้สัตว์ป่า เป็นต้น ซึ่งกระแสการเรียกร้องในโลกออนไลน์นี้ได้นำไปสู่กิจกรรมการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนเพื่อกดดันอำนาจรัฐและกระบวนการยุติธรรมในสังคมได้อย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในสังคมไทย

จากการเคลื่อนไหวของมวลชนเพื่อเรียกร้องความยุติธรรมทั้งในโลกออนไลน์และโลกออฟไลน์นี้อาจกล่าวได้ว่าปรากฏการณ์ #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี ประสบความสำเร็จในการสร้างผลสะท้อนเชิงพื้นที่สาธารณะ 2 ระดับ ได้แก่ 1) สามารถสร้างประเด็นหรือกำหนดวาระสาธารณะ ทำให้ข้อเรียกร้องของขบวนการเคลื่อนไหวกลายเป็นประเด็นสาธารณะ เป็นข้อถกเถียงทางการเมือง หรือถูกหยิบยกจากสื่อหรือผู้มีอำนาจนำเสนอต่อสาธารณะ และ 2) สามารถสร้างทัศนคติสาธารณะ โดยเป็นการขยายการยอมรับจากสาธารณะ เพิ่มระดับความรู้สึกเชิงบวกของมวลชนต่อขบวนการได้ (อุเชนทร์ เชียงเสน, 2020)

หรือหากจะวัดความสำเร็จจากมิติของการที่ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในเหตุการณ์สาธารณะมากนักยั้งแค่นั้นนั้น อาจกล่าวได้ว่า ปรากฏการณ์ #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี ได้ทำให้คนในสังคมพร้อมใจกันแสดงความเห็นต่อเหตุการณ์ (มิติความคิดความเข้าใจ) กระตุ้นความสนใจและความรู้สึกโกรธแค้นไม่พอใจต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น (มิติอารมณ์ความรู้สึก) ตลอดจนกระตุ้นให้คนในสังคมพร้อมใจกันออกมาแสดงพลังผ่านกิจกรรมเรียกร้องเชิงสัญลักษณ์ต่าง ๆ มากมาย (มิติการกระทำ) (กาญจนา แก้วเทพ, 2553)

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น จึงเป็นที่มาของความสนใจต้องการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชนผ่านเครือข่าย #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี โดยใช้แนวคิดเรื่อง “พื้นที่สาธารณะ” และบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ต่อขบวนการต่อสู้ภาคประชาชนบนพื้นที่สาธารณะมาเป็นกรอบในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ ตลอดจนเพื่อศึกษาองค์ประกอบของความสำเร็จของขบวนการต่อสู้ภาคประชาชนกับอำนาจฝ่ายรัฐและอำนาจฝ่ายทุนนิยม

2. วัตถุประสงค์

- 2.1 เพื่อศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชนผ่านเครือข่าย #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี
- 2.2 เพื่อศึกษาบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ต่อขบวนการต่อสู้ภาคประชาชนบนพื้นที่สาธารณะใหม่

3. นิยามศัพท์เฉพาะ

3.1 #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี หมายถึง การเคลื่อนไหวณรงค์ของประชาชนเพื่อเรียกร้องให้มีการดำเนินคดีกับนายเปรมชัย กรรณสูต ในคดีเข้าป่าล่าสัตว์อย่างโปร่งใสยุติธรรมผ่านเครื่องหมายแฮชแท็ก (#) ในสื่อสังคมออนไลน์

3.2 สื่อสังคมออนไลน์ หมายถึง แพลตฟอร์มการสื่อสารที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถโต้ตอบและมีปฏิสัมพันธ์กันได้แบบเรียลไทม์หรือเป็นชุมชนเสมือนจริง (Virtual Community) โดยที่กิจกรรมการสื่อสารจะกระทำผ่านแพลตฟอร์มต่าง ๆ บนอุปกรณ์ดิจิทัลที่จำเป็นต้องเชื่อมต่อกับเครือข่ายสัญญาณอินเทอร์เน็ต ได้แก่ ทวิตเตอร์ (Twitter) หรือปัจจุบันในชื่อ “X” เฟซบุ๊ก (Facebook) และอินสตาแกรม (Instagram) และกิจกรรมการสื่อสารบนแพลตฟอร์มเหล่านี้สามารถเชื่อมโยงถึงกันได้

3.3 ขบวนการต่อสู้ภาคประชาชน หมายถึง การเคลื่อนไหวทางสังคมที่ขับเคลื่อนโดยภาคประชาชนเป็นหลัก มีเป้าหมายเพื่อต้องการเรียกร้องสิทธิของความเป็นพลเมือง ความชอบธรรม ความยุติธรรม ตลอดจนต้องการให้ประเด็นปัญหาสังคมบางอย่างได้รับการแก้ไขจากรัฐและกลุ่มผู้มีอำนาจในสังคม

3.4 พื้นที่สาธารณะใหม่ หมายถึง พื้นที่สาธารณะที่มีสื่อสังคมออนไลน์เป็นตัวกลางในการดำเนินกิจกรรมการสื่อสารต่าง ๆ ที่ปัจเจกบุคคลสามารถมีปฏิสัมพันธ์ (Reaction) ระหว่างกันได้โดยตรงโดยในรูปแบบการกดไลก์ (Like) การแสดงความคิดเห็น (Comment) การส่งต่อข้อมูล (Share) หรือการเคลื่อนไหวรณรงค์ผ่านเครื่องหมายแฮชแท็ก (#) โดยแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์จะเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงปัจเจกบุคคล (Actor) การกระทำ (Action) และสถานที่ (Place) เข้าไว้ด้วยกัน

4. การทบทวนวรรณกรรม

4.1 แนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะ

Habermas ได้นิยามความหมายของคำว่า “พื้นที่สาธารณะ” (Public Sphere) ที่เริ่มถือกำเนิดขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 17 – 18 ไว้ว่า พื้นที่สาธารณะเปรียบเสมือนเป็นอาณาเขตของสังคมที่ความคิดเห็นของประชาชนสามารถก่อตัวและนำมาถกเถียงกันบนพื้นฐานของเหตุผล โดยการถกเถียงนั้นจะนำไปสู่ข้อตกลงและการตัดสินใจร่วมกัน ดังนั้น แนวคิดความเป็น “สาธารณะ” จึงเป็นแนวคิดที่มีสายสัมพันธ์แนบแน่นกับอุดมการณ์ของประชาธิปไตย (Papacharissi, 2002)

เดิมในสังคมระบบศักดินา อำนาจในการตัดสินใจกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสาธารณะ อาทิ การออกกฎหมาย การถือครองที่ดิน จะเป็นของชนชั้นกษัตริย์ ขุนนางชั้นสูง และพระเท่านั้น หรือกล่าวได้ว่าสถาบันกษัตริย์และสถาบันศาสนาเท่านั้นที่จะมีอิทธิพลในการเข้าถึงพื้นที่สาธารณะในทางการเมือง (Public Sphere in Political Society) ในช่วงปลายศตวรรษที่ 17 – 18 เริ่มปรากฏการสร้าง “พื้นที่สาธารณะ” ของคนกลุ่มใหม่ในสังคม ในมิติของผู้กระทำ กลุ่มคนที่เข้าร่วมในพื้นที่สาธารณะ ได้แก่ ชนชั้นกลาง (พ่อค้า ข่างฝีมือ) ขุนนาง ปัญญาชน โดยมาพบปะกันที่ร้านกาแฟหรือโรงเหล้า ในมิติสถานที่ พื้นที่เหล่านี้เป็นอาณาเขตที่ค่อนข้างปลอดจากอำนาจของกษัตริย์และศาสนา เนื่องจากสังกัดอยู่ในภาคประชาสังคม (Civil Society) ในแง่มิติของการกระทำ กิจกรรมที่กลุ่มบุคคลดังกล่าวจะทำร่วมกันคือ การพูดคุยถกเถียงอย่างมีอิสระเสรีและใช้เหตุผลในเรื่องที่เกี่ยวกับกฎหมายและการเมืองการปกครอง ที่สำคัญการโต้แย้งนี้จะนำไปบนหลักของความเสมอภาค โดยมีบทบาทของสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์เป็นสื่อกลาง กล่าวคือ เรื่องที่พูดคุยกันจะเป็นประเด็นของผลประโยชน์ร่วมกันที่สมาชิกแต่ละคนได้รับข่าวสารมาจากหนังสือพิมพ์ หรือเป็นการมาอ่านหนังสือพิมพ์ร่วมกัน กล่าวได้ว่าพื้นที่สาธารณะนี้ได้ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ต่อสู่ทางการเมืองของชนชั้นกลาง เพราะนอกจากการพูดคุยดังกล่าวจะเป็นช่องทางในการเปิดโอกาสให้สมาชิกในสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมในชีวิตสาธารณะ (Public Life) และยังสามารถตรวจสอบรัฐบาลที่กำลังปกครองอยู่ในขณะนั้นด้วย ในมิติของหน้าที่ผลที่เกิดขึ้นหลังจากการพูดคุย คือ กลุ่มพื้นที่สาธารณะจะนำเอาข้อสรุป/ข้อเสนอไปต่อรองกับชนชั้นกษัตริย์และขุนนาง ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นขุนนางกับชนชั้นกลางเปลี่ยนไป พื้นที่สาธารณะจึงเท่ากับเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้ชนชั้นกลางได้แสดงตัวในฐานะ “พลเมือง” (Citizen) และได้รวมตัวกันเพื่อเป็นช่องทางเข้าไปร่วมกับชีวิตสาธารณะของสังคม (กาญจนา แก้วเทพ, 2553)

อย่างไรก็ตาม Fraser (1992, อ้างถึงใน รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2558) มองว่าแนวคิดดังกล่าวเป็นการมองพื้นที่สาธารณะในแบบอุดมคติ เนื่องจากในทางปฏิบัติยังมีความไม่เท่าเทียมดำรงอยู่ โดยเฉพาะสมาชิกกลุ่มสังคมย่อย ๆ อาทิ กลุ่มผู้หญิง กลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQ+) กลุ่มคนสีผิว ชนกลุ่มน้อย ชนชั้นล่าง เป็นต้น ซึ่งความไม่เท่าเทียมกันนี้ทำให้กลุ่มที่เสียเปรียบหรือมีอำนาจน้อยกว่ามีสิทธิ์ในการเข้าถึงพื้นที่สาธารณะเพื่อแสดงความคิดเห็นน้อยกว่า ทำให้เสียงของกลุ่มนี้ไม่ดังพอที่จะถูกได้ยินหรือได้รับการยอมรับจากกลุ่มคนที่มีอำนาจครอบครองพื้นที่สาธารณะนั้น ๆ กฤษณ์ท แสนทวี (2557) กล่าวว่า แม้สื่อมวลชน (หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์) จะเป็นกระบอกเสียงให้ประชาชนได้กว้างขวางและรวดเร็ว แต่พื้นที่สาธารณะนี้ก็ยังคงถูกครอบงำจากกลุ่มคนชนชั้นนำ (Elites) ที่มีอำนาจและความพร้อมด้านทรัพยากรมากกว่า พื้นที่สาธารณะจึงถูกใช้เป็นเครื่องมือของนักการเมืองและนายทุนธุรกิจมากกว่าเป็นพื้นที่ของพลเมืองทุกคนอย่างเท่าเทียม

ทั้งนี้ Fraser (1992, อ้างถึงใน รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2558) ได้เสนอว่าการสนับสนุนให้ประชาชนทุกคนได้ถกเถียงโต้แย้ง แสดงออกอย่างอิสระว่าจำเป็นต้องมีพื้นที่สาธารณะที่หลากหลาย เนื่องจากสมาชิกในสังคมจะสามารถพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับสมาชิกที่มีสถานะทางสังคมและความสนใจใกล้เคียงกันได้อย่างอิสระและไม่ถูกกีดกัน (Subaltern Counterpublic) และหากพื้นที่นั้นได้มีการสร้างวาทกรรมและแลกเปลี่ยนวาทกรรมจนกลายเป็นอัตลักษณ์กลุ่มที่เข้มแข็งได้แล้ว พื้นที่นั้นจะมีอำนาจมากขึ้นในการส่งเสียงไปถึงคนกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมใหญ่ ตลอดจนอาจมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในบางประเด็นได้ เช่นเดียวกับ Papacharissi (2008) ได้กล่าวถึงแนวทางการใช้พื้นที่สาธารณะเพื่อสนับสนุนให้เกิดบรรยากาศของความเป็นประชาธิปไตยไว้ว่าจำเป็นต้องอาศัยการสื่อสารสองทาง (Two-directional Communication) โดยที่ประเด็นในการถกเถียงจะต้องเป็นความสนใจร่วมกันของกลุ่มเพื่อนำไปสู่ฉันทามติหรือข้อตกลงร่วมกันบนหลักการของเหตุผล

4.2 แนวคิดเรื่องการเคลื่อนไหวทางสังคม

Lievrouw (2023) อธิบายการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ (New Social Movements) ว่าประกอบด้วยองค์ประกอบและลักษณะสำคัญดังนี้ ด้าน ผู้กระทำ (Actors) เป็นประชาชนที่มีความรู้และสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีการสื่อสารและข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ในสังคมได้อย่างกว้างขวาง เป็นอิสระจากการถูกจัดกลุ่มขึ้นหรือถูกกำหนดโครงสร้างทางสังคมจากสถาบัน แต่มักจะระบุตัวตนด้วยคุณลักษณะส่วนบุคคล อาทิ อายุ เพศ เพศสภาพ ภาษา อาชีพ หรืออัตลักษณ์เฉพาะของกลุ่ม (เราคือใคร) สนใจและกระตือรือร้นในการแสดงความคิดเห็น ตั้งคำถามต่อคุณค่าความหมายและบทบาทหน้าที่ของตนเอง ขณะที่ด้าน การกระทำ (Actions) มีการเคลื่อนไหวในรูปแบบเครือข่าย ไม่เป็นทางการ เป็นอิสระสิ้นไหล ไม่มีการวางแผนล่วงหน้า หรือมีแบบแผนตายตัว กลุ่มเคลื่อนไหวมีขนาดเล็ก กระจุกกระจาย เป็นการกระทำตามสัญชาตญาณหรือเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ (Organic Movements) โดยมีสื่อดิจิทัลเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงทุกกลุ่มเข้าหากัน พื้นที่สื่อจึงเปรียบเสมือนเป็นพื้นที่ทำกิจกรรมเคลื่อนไหวในโลกออนไลน์และชีวิตจริงอย่างประสานกลมกลืน ขณะที่เนื้อหากิจกรรมการเคลื่อนไหวผสมผสานสอดคล้องไปกับชีวิตประจำวัน เน้นสร้างการเปลี่ยนแปลงเล็ก ๆ ตลอดจนสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทุก ๆ วัน

ทั้งนี้ อาจเรียกปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวลักษณะนี้ว่าเป็น “พลังนอกรัฐสภา” (Extra-parliamentary Power) (Lievrouw, 2023) ที่สื่อสังคมออนไลน์ได้ทำให้พลเมืองมี “อำนาจ” ในการต่อรองกับรัฐหรือกลุ่มชนชั้นนำในสังคมมากขึ้น โดยเป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียมและเป็นอิสระ ทั้งในแง่ของการแสดงความคิดเห็นหรือการใช้สิทธิของความเป็นพลเมืองเพื่อลงคะแนนเสียงหรือโหวต (Vote) อันจะนำไปสู่ฉันทามติที่สอดคล้องต้องกัน

4.3 แนวคิดเรื่องสื่อสังคมออนไลน์กับพื้นที่สาธารณะ

อินเทอร์เน็ตเข้ามามีบทบาทเป็น “พื้นที่” แสดงความคิดเห็นของประชาชน ทำให้คนในสังคมสามารถมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหรือนโยบายสาธารณะ ช่วยเชื่อมต่อประสานระหว่าง “พลเมือง” กับ “รัฐ” ทำให้คนสามารถมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันได้อย่างรวดเร็ว ช่วยสนับสนุนให้เกิดการแสดงความคิดเห็นและการตัดสินใจร่วมกันผ่านรูปแบบการสำรวจความคิดเห็นหรือการทำประชามติได้จากที่บ้าน การเปิดรับและการแพร่กระจายข่าวสารมีความรวดเร็ว ง่าย และสะดวกสบาย ขณะเดียวกันข้อมูลข่าวสารจากอินเทอร์เน็ตมีความแตกต่างหลากหลายสูง นั่นจึงทำให้การขึ้นทางความคิดจากกลุ่มผลประโยชน์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งทำได้ไม่ง่าย (Jones, 1997; Arterton; 1987; Abramson et al., 1988 อ้างถึงใน Papacharissi, 2002)

การศึกษาเรื่อง “Hashtag Activism: Social Media and the #FreeYouth Protests in Thailand” พบว่า #FreeYouth เป็นพื้นที่ในการแสดงความไม่พอใจของเยาวชนที่มีต่อรัฐบาล เป็นพื้นที่ในการแพร่กระจาย

ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ และเป็นพื้นที่ในการระดมเพื่อชุมนุมประท้วงทางออนไลน์ (Aim Sinpeng, 2021) ขณะที่การศึกษาเรื่อง “Social Media and Umbrella Movement: Insurgent Public Sphere Information” พบว่าการเปิดรับข้อมูลข่าวสารทางการเมืองผ่านสื่อสังคมออนไลน์มีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อการสนับสนุนความเคลื่อนไหวและสร้างความรู้สึกร่วมและความไม่เชื่อมั่นต่อเจ้าหน้าที่รัฐและรัฐบาล (Lee, 2015) งานศึกษาของ Rachel Kuo (2016, อ้างถึงใน Lopez, 2023) กล่าวถึงบทบาทของทวิตเตอร์ในฐานะเป็นเครื่องมือสำคัญต่อขบวนการตอบโต้ในพื้นที่สาธารณะ (Networked Counterpublics) ระบุว่าทวิตเตอร์ถูกใช้เป็นพื้นที่ของกลุ่มย่อยทางสังคม (Subordinate Group) เพื่อสื่อสารและแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างกันได้อย่างปลอดภัย ขณะเดียวกันก็เป็นการท้าทายต่อการนำเสนอข่าวสารของสื่อกระแสหลักที่มักจะให้พื้นที่กับกลุ่มชนชั้นนำและกลุ่มนายทุน

Paolo Gerbaudo (2022) ได้กล่าวถึง “พื้นที่สาธารณะใหม่” (New Public Sphere) ที่มีความแตกต่างจากพื้นที่สาธารณะของ Habermas โดยหัวใจสำคัญของการเกิดขึ้นของพื้นที่สาธารณะใหม่คือสื่อสังคมออนไลน์ พร้อมได้นิยามคำเรียกปรากฏการณ์นี้ว่า “The Social Media Public Sphere” เป็นพื้นที่ที่ปัจเจกบุคคลมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันได้โดยตรงโดยไม่ต้องมีตัวกลาง และปฏิสัมพันธ์นี้จะมีรูปแบบพฤติกรรมที่มีความเข้มข้นหรือความตั้งใจต่ำ (Low-intensity Interactions หรือ Micro-behavior) อาทิ เฟซบุ๊ก (Facebook) ได้แก่ การกดไลค์ (Like) ว้าว (Wow) โกรธ (Angry) หรือการส่งต่อข้อมูล (Share) ทวิตเตอร์ (Twitter) ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น “X” ได้แก่ การกดรีทวีต (Retweet) และเครื่องหมายหัวใจ (Loves) ยูทูบ (YouTube) ได้แก่ การกดไลค์ (Like) และการคอมเมนต์ (Comment)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าอินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อการเคลื่อนไหวทางสังคม ด้วยคุณลักษณะสำคัญทั้งการเชื่อมประสานปัจเจกบุคคลที่มีความแตกต่างหลากหลาย การแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว และการเป็นพื้นที่ที่ทำให้ผู้ใช้งานสามารถบอกเล่าเรื่องราวของตนเองได้ (User-generated Content) จึงอาจกล่าวได้ว่าอินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์สนับสนุนให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมใน “พื้นที่สาธารณะ” รูปแบบใหม่ (Papacharissi, 2008) โดยเป็นรูปแบบการต่อสู้ภาคประชาชนที่ไม่ได้เริ่มต้นจากการประท้วงหรือการใช้กำลังความรุนแรงบนท้องถนน แต่เป็นการต่อสู้ที่เริ่มต้นจากพื้นที่สาธารณะในโลกออนไลน์ (Virtual Sphere) ก่อนจะก้าวข้ามสู่การต่อสู้จริงในสังคม

ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะ แนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ และแนวคิดสื่อสังคมออนไลน์มาใช้เป็นแว่นขยายส่องมองขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชน #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี ซึ่งเป็นหนึ่งในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในประเทศไทยที่อาจเรียกได้ว่า “ประสบความสำเร็จ” คือ สามารถสร้างผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมจากเสียงสะท้อนของมวลชนให้เกิดขึ้นจริงได้ ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดดังกล่าวนี้มาเป็นกรอบในการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ และข้อค้นพบที่ได้จะนำไปขยายผลต่อเป็นแนวทาง/กลยุทธ์การเคลื่อนไหวประเด็นสาธารณะอื่น ๆ ต่อไป

5. กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี

6. ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาเรื่องนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) เพื่อสำรวจสภาพและบริบทของพื้นที่สาธารณะและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ผ่านมาทั้งในประเทศและต่างประเทศ และใช้การวิเคราะห์ตัวบท (Textual Analysis) จากข่าวที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวทางสังคม #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชนและบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ต่อการเคลื่อนไหวภาคประชาชนบนพื้นที่สาธารณะใหม่ในประเทศไทย

6.1 กลุ่มตัวอย่างในการศึกษา

1) **ด้านเนื้อหา** ผู้วิจัยวิเคราะห์ตัวบทจากเนื้อหาข่าวที่นำเสนอเรื่องการเคลื่อนไหวทางสังคม #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี รวมทั้งศึกษาการนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบอื่น ๆ ที่ไม่เป็นทางการประกอบการวิเคราะห์ อาทิ รูปภาพล้อเลียนหรือมีม (Meme) การตั้งกระทู้ในเว็บไซต์ หรือการโพสต์ในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้มีชื่อเสียง

2) **ด้านระยะเวลา** ศึกษาเนื้อหาตั้งแต่วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2561 จนถึงวันที่ 8 ธันวาคม 2564 โดยเป็นระยะเวลาตั้งแต่เริ่มเหตุการณ์การเข้าจับกุม นายเปรมชัย กรรณสูต ประธานบริษัท อิตาเลียนไทย ดีเวล๊อปเมนต์ จำกัด (มหาชน) จนถึงวันที่ศาลฎีกาพิพากษาจำคุกนายเปรมชัย กรรณสูต เป็นเวลา 2 ปี 14 เดือน โดยไม่รอลงอาญา ซึ่งนับเป็นวันที่คดีความสิ้นสุด

3) **ด้านพื้นที่สื่อที่ศึกษา** ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่ในการศึกษาด้วยการพิมพ์คำสำคัญ (Keyword) “เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี” ในเสิร์ชเอนจิน www.google.co.th เพื่อใช้ค้นหาข่าวที่เกี่ยวข้องกับ #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี จากนั้นผู้วิจัยคัดกรองข่าวที่ใช้ในการศึกษาด้วยการเจาะจงเลือกข่าวที่นำเสนอบนหน้าเว็บไซต์หลักของสำนักข่าว 4 แห่ง ได้แก่ 1) The Standard 2) ไทยรัฐออนไลน์ 3) ข่าวสดออนไลน์ และ 4) เว็บไซต์ไทยพีบีเอส โดยใช้เกณฑ์ในการพิจารณาจากการเป็นสำนักข่าวออนไลน์ เว็บไซต์ข่าวจากหนังสือพิมพ์ประชานิยม และการเป็นสื่อสาธารณะ

6.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยวิเคราะห์ตัวบท (Textual Analysis) จากข่าวที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวทางสังคม #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี เพื่อศึกษารูปแบบของขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชนผ่านเครือข่าย #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี ตลอดจนบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ต่อการเคลื่อนไหวภาคประชาชนบนพื้นที่สาธารณะใหม่ หรือกล่าวได้ว่าผู้วิจัยตั้งคำถามในการศึกษาครั้งนี้ว่าการเกิดขึ้นของสื่อสังคมออนไลน์ได้เข้ามาสร้างความเปลี่ยนแปลง (Disruption) ต่อการใช้พื้นที่สาธารณะของผู้คนในสังคมไทยอย่างไรบ้าง โดยใช้แนวคิดบทบาทของพื้นที่สาธารณะ แนวคิดพื้นที่สาธารณะใหม่ และแนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ มาเป็นกรอบในการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์เนื้อหาออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1) **มิติด้านผู้กระทำ (Actor)** เพื่อดูว่ากลุ่มผู้เคลื่อนไหวประเด็นทางสังคมผ่านเครือข่าย #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี บนพื้นที่สาธารณะใหม่เป็นใครและมีลักษณะอย่างไร

2) **มิติด้านการกระทำ (Action)** เพื่อดูว่ารูปแบบการกระทำของการเคลื่อนไหวประเด็นทางสังคมผ่านเครือข่าย #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี มีลักษณะอย่างไร

3) **มิติด้านสถานที่ (Place)** เพื่อดูว่ากลุ่มผู้เคลื่อนไหวใช้ช่องทางการสื่อสารอะไรและอย่างไรบ้าง รวมทั้งการสื่อสารแต่ละช่องทางมีความสัมพันธ์กันหรือไม่อย่างไร

4) **มิติด้านหน้าที่ (Duty)** เพื่อดูว่าการเกิดขึ้นของสื่อสังคมออนไลน์ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อการใช้พื้นที่สาธารณะใหม่อย่างไรบ้าง

6.3 การทดสอบความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่น

การศึกษาเรื่องนี้ผู้วิจัยใช้แนวคิดเรื่องบทบาทของพื้นที่สาธารณะ 4 มิติ (กาญจนา แก้วเทพ, 2553) แนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะใหม่ (New Public Sphere / Social Media Public Sphere) (Gerbaudo, 2022) และแนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ (New Social Movements – NSMs) (Lievrouw, 2023) มาเป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์ ได้แก่ มิติด้านผู้กระทำ มิติด้านการกระทำ มิติด้านสถานที่ และมิติด้านหน้าที่ และนำไปตรวจสอบคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านนิเทศศาสตร์ ซึ่งความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่ากรอบดังกล่าวนี้มีความเหมาะสมในการนำไปใช้ศึกษาปรากฏการณ์ได้

6.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์หัตถบท (Textual Analysis) จากกรอบแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น โดยใช้แบบบันทึกข้อมูล (Coding Sheet) เก็บข้อมูล วิเคราะห์เนื้อหา และนำเสนอข้อมูลในเชิงพรรณนา (Description) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ 1) การนำเสนอรูปแบบของขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชนผ่านเครือข่าย #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวทางสังคมในยุคปัจจุบัน และ 2) เป็นการนำเสนอผลการวิเคราะห์บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ต่อขบวนการต่อสู้ภาคประชาชนบนพื้นที่สาธารณะใหม่

7. ผลการวิจัย

7.1 ขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชนผ่านเครือข่าย #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี

การเคลื่อนไหวทางสังคมแบบเดิมใช้ท้องถนนเป็นพื้นที่สาธารณะในการต่อสู้กับอำนาจรัฐ (Public Sphere) อินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมออนไลน์ได้ย้ายพื้นที่สาธารณะดังกล่าวมาอยู่ในโลกออนไลน์ (Online Public Sphere) โดยทิศทางขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในยุคปัจจุบันจะเห็นได้ว่าเกือบทั้งหมดมีจุดเริ่มต้นจากเครื่องหมาย “#” กล่าวคือ เป็นการใช้เครื่องหมายแฮชแท็ก (Hashtag) จุดประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นให้คนในสังคมได้รับรู้และตระหนักถึงความสำคัญเพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยน ถกเถียง อภิปราย และแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารนั้นออกไปอย่างรวดเร็วและกว้างขวางมากที่สุด

ปรากฏการณ์ #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี แสดงให้เห็นถึงการใช้อินเทอร์เน็ตเป็นพื้นที่สาธารณะในการต่อสู้ของภาคประชาชนกับอำนาจรัฐ (รัฐบาลและกระบวนการยุติธรรม) และอำนาจทุนดังกล่าว โดยขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเริ่มต้นจากการที่ผู้ใช้งานสื่อสังคมออนไลน์โพสต์ข้อความ (Post) แชร์ (Share) แสดงความคิดเห็น (Comment) พร้อมติดแฮชแท็ก #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี #blackpanther #justiceforwildlife #blackpantherwaskilledinthailand #ทุ่งใหญ่ #ทุ่งใหญ่นเรศวร #เราขอเป็นเสียงให้สัตว์ป่า โดยการเคลื่อนไหวดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายเพื่อเรียกร้องให้มีการดำเนินคดีกับผู้กระทำผิด “คดีเสื้อดำ” อย่างเหมาะสมและโปร่งใส ถึงแม้จะมีการแทรกประเด็นข้อเรียกร้องอื่น ๆ ร่วมด้วย อาทิ การผลักดันการแก้ไขกฎหมายคุ้มครองสัตว์ป่า แต่เป้าหมายหลักที่คนในสังคมมุ่งให้ความสนใจที่สุดคือ การที่ผู้กระทำผิดได้รับโทษทางกฎหมายอย่างยุติธรรมโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติหรือการใช้สองมาตรฐาน อาทิ

“นักอนุรักษ์กระทุ้งเกือบ 1 เดือนคดี ‘เปรมชัย’ ล่าสัตว์ป่ายังนิ่ง” (ไทยพีบีเอส, 2561)

“ตัวแทนจากภาคประชาชนจัดกิจกรรม “คืนยุติธรรม วันพิพากษาคดีเสื้อดำ #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี” เรียกร้องจับตัวคำพิพากษาของศาลฎีกาวันพรุ่งนี้ พร้อมให้คอยรอดูว่าเปรมชัยจะขึ้นศาลหรือไม่” (ไทยรัฐออนไลน์, 2564)

“นายกฯ ขอ ‘เปรมชัย’ ไปศาลตามนัด ฟังคำตัดสินฎีกาคดีล่าเสื้อดำพรุ่งนี้ ยืนยันไม่แบ่งแยก รวย-จน หากไม่ไปก็ออกมาจับ” (The Standard, 2021)

“‘เสื้อดำไม่ตายฟรี’ พิสูจน์คนทำผิดต้องมีบทลงโทษ” (ไทยพีบีเอส, 2564)

การเคลื่อนไหวผ่าน #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี ไม่เพียงแต่เป็นการโพสต์แสดงความคิดเห็นบนโลกออนไลน์เท่านั้น แต่การเคลื่อนไหวได้ขยายขอบเขตมาสู่โลกออฟไลน์ในหลากหลายรูปแบบกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นการวาดภาพกราฟฟิตี้เสื้อดำของกลุ่มศิลปินหลากหลายกลุ่มบนกำแพงริมถนน อาทิ ภาพกราฟฟิตี้จากสตรีทอาร์ตีสที่ชื่อ Rukkit และ Jaek (The Standard, 2561) ภาพกราฟฟิตี้เสื้อดำไร้เสียงของศิลปิน Headache Stencil บนกำแพงย่านสุขุมวิทที่ถูกลบในเวลาต่อมาอย่างรวดเร็ว และเมื่อข่าวภาพกราฟฟิตี้ถูกลบเผยแพร่ออกไปในโลกออนไลน์ยังเป็นการจุดกระแสการเรียกร้องของคนในโลกออนไลน์ให้รุนแรงและกว้างขวางมากยิ่งขึ้น (ไทยรัฐออนไลน์, 2561) ขณะเดียวกันการลบภาพกราฟฟิตี้เสื้อดำไร้เสียงยังทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่กลุ่มศิลปินต่างแสดงพลังต่อต้านด้วยการสร้างสรรค์ผลงานภาพกราฟิกสะท้อนความยุติธรรมขึ้นมาอีกมากมายบนแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ อาทิ กลุ่มสื่อสังคมออนไลน์ A CALL for Animal Rights Thailand ได้จัดโครงการจับคู่ศิลปินกราฟฟิตี้และเจ้าของกำแพงบ้านส่วนบุคคลเพื่อร่วมสร้างสรรค์ผลงานภาพวาดศิลปะ (The Standard, 2561) ขณะที่ศิลปินบางคนยังอนุญาตให้นำภาพของตนเองไปส่งต่อ เผยแพร่ หรือใช้ได้ฟรี

ภาพที่ 1

เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี! ป้าย กราฟฟิตี้ พลังคนรุ่นใหม่แสดงจุดยืน
ที่มา: <https://www.thairath.co.th/lifestyle/life/1224617>

ภาพที่ 2

กลุ่ม A CALL for Animal Rights Thailand จัดโปรเจกต์ ‘Graffiti จับคู่ กำแพง กับ ศิลปิน’
บริเวณกำแพงของอาคารแห่งหนึ่ง เยื้องตึกอิตัลไทย ริมนนเพชรบุรีตัดใหม่
ที่มา: <https://thestandard.co/justice-for-wildlife-black-panther-graffiti/>

นอกจากกลุ่มศิลปินที่ได้แสดงพลังเพื่อเรียกร้องความยุติธรรมผ่านรูปแบบงานศิลปะทั้งในโลกออนไลน์และโลกออฟไลน์แล้ว ยังมีการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนผ่านรูปแบบกิจกรรมอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการจัดกิจกรรมรวมพลของกลุ่มต่าง ๆ อาทิ การจัดกิจกรรมของกลุ่มนักเรียนและนักศึกษาเพื่อทำหน้ากากเสียด้าแจกจ่ายให้กับบุคคลทั่วไป การรวมกลุ่มทำกิจกรรมจุดเทียนไว้อาลัย การจัดเวทีเสวนาเพื่อถกเถียงเกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น การนัดรวมพลตามสถานที่สำคัญต่าง ๆ เพื่อแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ กลุ่มศิลปินและวงดนตรีจัดคอนเสิร์ตเพื่อเรียกร้องให้กระบวนการยุติธรรมทำงานอย่างถูกต้องและเป็นกลาง กลุ่มนักแสดงและบุคคลมีชื่อเสียงแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ด้วยเครื่องหมายกากบาท (X) เพื่อแสดงพลังต่อสู้กับอำนาจทุนนิยม (ไทยรัฐออนไลน์, 2561; ข่าวสดออนไลน์ 2561) รูปแบบการเคลื่อนไหวทั้งหมดนี้ถูกกระทำบนพื้นที่สาธารณะทั้งในโลกออนไลน์และโลกออฟไลน์พร้อม ๆ กันในรูปแบบที่เกื้อหนุนสนับสนุนการกระทำซึ่งกันและกัน ดังตัวอย่างที่ได้กล่าวไปข้างต้นของภาพกราฟฟิตี้บนกำแพงริมถนนที่ถูกลบ หลังจากนั้นเหตุการณ์ดังกล่าวถูกนำไปเผยแพร่ในโลกออนไลน์จนกระตุ้นให้เกิดผลงานศิลปะอื่น ๆ ตามมาอีกมากมาย

ภาพที่ 3

กลุ่มนักอนุรักษ์ จุฬาฯ และ T'Challa จัดกิจกรรมแจกหน้ากากเสือดำ และกิจกรรมสวมหน้ากากเสือดำรวมตัวแสดงจุดยืนที่หน้าหอศิลป์ กรุงเทพฯ
ที่มา: <https://www.thairath.co.th/lifestyle/life/1224617>

ภาพที่ 4

#เสือดำต้องไม่ตายฟรี ดาราแห่เคลื่อนไหว 'กากบาท' บนฝ่ามือ ขอเป็นเสียงให้สัตว์ป่า
ที่มา: https://www.khaosod.co.th/entertainment/news_806857

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าปรากฏการณ์ #เสือดำต้องไม่ตายฟรี มีจุดเริ่มต้นจากสื่อสังคมออนไลน์ก่อนขยายขอบเขตกิจกรรมไปสู่โลกออฟไลน์ ขณะเดียวกันกิจกรรมการเคลื่อนไหวบนพื้นที่สาธารณะของทั้ง 2 โลก ประสานเชื่อมโยงและสนับสนุนซึ่งกันและกัน ส่งผลให้การเคลื่อนไหวของมวลชนมี “พลัง” มากขึ้นในการต่อสู้กับอำนาจรัฐและนายทุน ซึ่งในบริบทนี้คือ พลังของมวลชนที่สามารถ “กดดัน” การทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐและกระบวนการยุติธรรมให้เป็นไปอย่างโปร่งใส ทั้งในรูปแบบการโพสต์ในสื่อสังคมออนไลน์ทวงถามความคืบหน้าของคดีความ “100 วันเสือดำปาทุ่งใหญ่” หรือ “กว่า 200 วัน #อย่าให้เสือดำต้องตายฟรี” ไปพร้อมกับการออกมาทำกิจกรรมบนพื้นที่จริง ตัวอย่างเช่น กลุ่ม T'challa ที่ออกมาใส่หน้ากากเสือดำและทำกิจกรรมเชิงสัญลักษณ์ด้วยการเผากระดาษที่มีชื่อนายเปรมชัย กรรณสูต ใส่หม้อดิน ที่ทำเนียบรัฐบาลเพื่อกดดันให้รัฐบาลเร่งสืบสวนจัดซื้อจัดจ้างทุกโครงการกับบริษัทอิตาเลียนไทย จนกว่าจะมีคำพิพากษาของศาลถึงที่สุด (The Standard, 2018)

ภาพที่ 5

'หน้ากากเสือดำ' นักร้อย โผล่กลางเมืองหลวง ประท้วง "คดีเปรมชัย" ล่าช้า!
ที่มา: https://www.khaosod.co.th/monitor-news/news_798363

พลังของมวลชนบนโลกออนไลน์และออฟไลน์นี้ถูกนำไปขยายต่อเพิ่มโดยสื่อมวลชนกระแสหลักต่าง ๆ จนเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2564 ศาลฎีกามีคำพิพากษาคดีคดีเสือดำ ให้นายเปรมชัยถูกลงโทษจำคุก 2 ปี 14 เดือน โดยไม่รอลงอาญา และชดเชยเงิน 2 ล้านบาท พร้อมดอกเบี้ยให้แก่กรมอุทยานฯ (ไทยพีบีเอส, 2564) จึงอาจกล่าวได้ว่า ปรากฏการณ์ #เสือดำต้องไม่ตายฟรี เป็นหนึ่งในกรณีศึกษาของขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชนที่สะท้อนให้เห็นถึง “พลังมวลชนที่เข้มแข็ง” ซึ่งเกิดขึ้นได้จากการประสานการต่อสู้บนโลกออนไลน์และออฟไลน์ไปพร้อมกัน

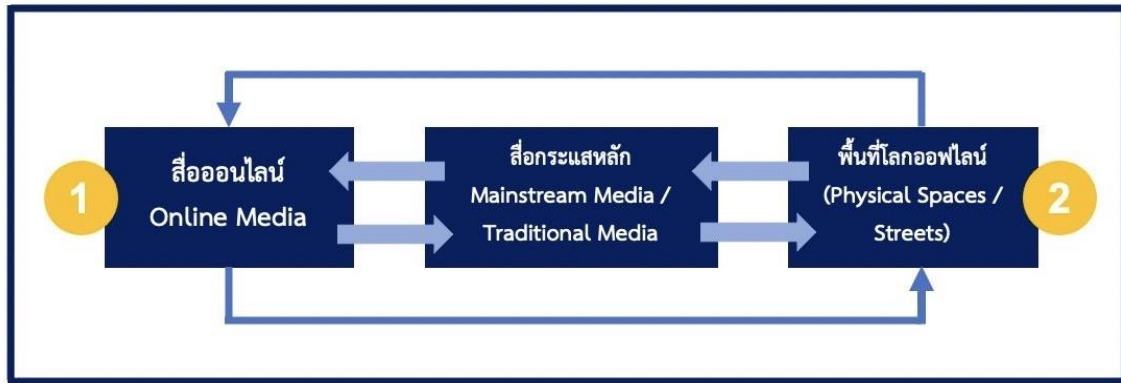
7.2 บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ต่อขบวนการต่อสู้ภาคประชาชนบนพื้นที่สาธารณะใหม่

ในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ **#เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี** ผ่านกรอบเรื่องบทบาทของพื้นที่สาธารณะ 4 มิติ (กาญจนา แก้วเทพ, 2553) กรอบแนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะใหม่ (New Public Sphere / Social Media Public Sphere) (Gerbaudo, 2022) และกรอบแนวคิดเรื่องการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ (New Social Movements – NSMs) (Lievrouw, 2023) ผลการศึกษาพบว่า การเกิดขึ้นของเทคโนโลยีการสื่อสารโดยเฉพาะสื่อสังคมออนไลน์ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อการใช้พื้นที่สาธารณะใหม่ดังนี้

มิติด้านผู้กระทำ เป็นขบวนการขับเคลื่อนโดยภาคประชาชนหลากหลายกลุ่มที่กระจายกระจาย ไม่มีแกนนำที่ชัดเจน อาทิ กลุ่มนักเรียน นักศึกษา และกลุ่มนักวิชาการหลากหลายแขนง กลุ่มคนทำงาน และพนักงานออฟฟิศ กลุ่มศิลปิน กลุ่มคนมีชื่อเสียงและคนในวงการบันเทิง เป็นต้น โดยกลุ่มคนเหล่านี้ไม่รู้จัก หรือมีความเชื่อมโยงกันส่วนตัว แต่มารวมตัวอย่างหลวม ๆ ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์บนโลกออนไลน์ต่อประเด็น **#เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี** ร่วมกัน

มิติด้านการกระทำ กลุ่มเคลื่อนไหวมีปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบ Micro-behaviors หรือพฤติกรรมที่มีระดับความเข้มข้นหรือความตั้งใจต่ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้แฮชแท็ก (#) ในแพลตฟอร์ม X (เดิมคือทวิตเตอร์) เป็นตัวกลางในการรื้อยประสานคนทุกกลุ่มเข้าด้วยกัน รวมถึงเชื่อมโยงแคมเปญการณรงค์ไปยังแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์อื่น ๆ อาทิ เฟซบุ๊กและอินสตาแกรม ขณะที่กิจกรรมการเคลื่อนไหวไม่มีกลุ่มแกนนำที่ชัดเจน หรือมีแกนนำขับเคลื่อนเพียงบางส่วน อาทิ มูลนิธิสีบานะเสถียร องค์การสิทธิสัตว์แห่งประเทศไทย เครือข่ายกะเหรี่ยงเพื่อวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม และศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน เป็นต้น การเคลื่อนไหวไม่มีแบบแผนตายตัว กิจกรรมที่เกิดขึ้นมักลื่นไหลไปตามสถานการณ์เฉพาะหน้าที่เกิดขึ้น เช่น ภาพกราฟิตีบนกำแพงที่ถูกเจ้าหน้าที่ลบออกภายในข้ามคืน กลายเป็นกระแสที่ถูกพูดถึงอย่างเข้มข้นจนกระตุ้นให้เกิดคอนเทนต์อื่น ๆ บนโลกออนไลน์ รวมถึงกระตุ้นให้มีศิลปินออกมาสร้างผลงานมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีการใช้วัฒนธรรมประชานิยม (Pop Culture) มาใช้ในการสื่อสาร การสร้างภาพมีมล้อเลียน (Meme) และส่งต่อในโลกออนไลน์

มิติด้านสถานที่ ในที่นี้คือช่องทางการสื่อสารซึ่งจะเห็นได้ว่าขบวนการเคลื่อนไหวมีจุดเริ่มต้นจากโลกออนไลน์ โดยเริ่มจากปฏิกิริยาเล็ก ๆ ของผู้คนในสื่อออนไลน์ (Social Media Reactions) จนกระตุ้นให้เกิดการนัดรวมตัวของกลุ่มคนเพื่อมาทำกิจกรรมในพื้นที่จริง เช่น การรวมตัวหน้าหอศิลปวัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานครและตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เพื่อแสดงสัญลักษณ์ต่อต้านความอยุติธรรม ขณะเดียวกัน การนัดทำกิจกรรมในพื้นที่จริงก็ถูกนำไปเผยแพร่ต่อบนโลกออนไลน์โดยจากกลุ่มคนที่มาทำกิจกรรมและผู้คนบนโลกออนไลน์ที่ช่วยกันส่งต่อคอนเทนต์ นอกจากนี้ การนำเสนอข่าวของสื่อกระแสหลักโดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์มีส่วนสำคัญในการขยายขอบเขตการเคลื่อนไหวให้กว้างขวาง และมีส่วนช่วยผลักดันให้ประเด็น **#เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี** ได้รับความสนใจจากกลุ่มคนที่มีอำนาจและองค์กรหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอีกด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่า การเคลื่อนไหวทางสังคมผ่านทางสื่อออนไลน์ การทำกิจกรรมในพื้นที่จริง และการนำเสนอข่าวของสื่อโทรทัศน์ ต่างสนับสนุนและช่วยผลักดันให้การเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง (Dynamic Movements)

ภาพที่ 6 แสดงรูปแบบการเคลื่อนไหวในพื้นที่สาธารณะใหม่ในมิติด้านสถานที่

ภาพที่ 7

การนำเสนอเนื้อหาของสื่อออนไลน์และสื่อกระแสหลัก
ที่สนับสนุนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน

ที่มา: <https://www.thaipbs.or.th/news/content/278511>

มิติด้านหน้าที่ เป็นพื้นที่ในการแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวประเด็น #เสือดำต้องไม่ตายฟรี เชื่อมประสานกลุ่มเคลื่อนไหวที่กระจัดกระจายในพื้นที่ต่าง ๆ ให้มารวมตัวกันได้ในโลกออนไลน์ ทำให้ประชาชนมีพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้อย่างอิสระ คอยติดตามสอดส่องการทำงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจและกระบวนการยุติธรรมในการดำเนินคดีให้เป็นไปอย่างถูกต้องและโปร่งใส โดยที่ประชาชนทุกคนสามารถมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวนี้ได้เองโดยตรงผ่านสื่อสังคมออนไลน์ได้ตลอดเวลาโดยไม่ต้องผ่านคนกลาง

ตารางที่ 1 ลักษณะของขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชนบนพื้นที่สาธารณะใหม่

บทบาทของพื้นที่สาธารณะ	ลักษณะการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน
1. มิติด้านผู้กระทำ	กลุ่มเคลื่อนไหวมาจากหลากหลายกลุ่ม เป็นกลุ่มคนชนชั้นกลางในเมือง มีความรู้ มีการศึกษา ใช้สื่อออนไลน์เป็นช่องทางหลักในการสื่อสาร อาทิ นักเรียน นักศึกษา ศิลปิน นักวาดภาพ นักวิชาการ นักเขียน นักเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม กลุ่มองค์กรพิทักษ์สัตว์ เครือข่ายกะเหรี่ยงเพื่อวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน นักร้องนักแสดงและคนมีชื่อเสียงในสังคม สื่อมวลชน เป็นต้น โดยการรวมกลุ่มไม่มีกลุ่มแกนนำที่ชัดเจนหรือมีแกนนำขับเคลื่อนเพียงบางส่วน
2. มิติด้านการกระทำ	- กิจกรรมการเคลื่อนไหวมีลักษณะเป็นพฤติกรรมเล็ก ๆ ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การร่วมกด Like กด Share การแสดงความคิดเห็นพร้อมติดแฮชแท็ก (#) ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ (Micro-behavior) - รูปแบบกิจกรรมที่หลากหลายและใช้วัฒนธรรมประชานิยม (Pop Culture) ในการสื่อสารและเคลื่อนไหว อาทิ ภาพวาด ศิลปะ การส่งต่อมีม (Meme) ในโลกออนไลน์ ดนตรี การแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ต่าง ๆ เป็นต้น - เป็นการรวมกลุ่มทำกิจกรรมแบบหลวม ๆ ไม่เป็นทางการ ไม่มีการวางแผนหรือมียุทธศาสตร์ตายตัว มารวมตัวกันด้วยความสมัครใจเพื่อทำกิจกรรมร่วมกันแบบเฉพาะกิจ
3. มิติด้านสถานที่	- ใช้สื่อออนไลน์เป็นช่องทางหลักในการสื่อสารและทำกิจกรรมการเคลื่อนไหว ได้แก่ ทวิตเตอร์ (Twitter) เฟซบุ๊ก (Facebook) และ อินสตาแกรม (Instagram) - การทำกิจกรรมในพื้นที่จริง อาทิ การนัดรวมตัวแจกหน้ากากและสวมหน้ากากแสดงจุดยืน หน้าหอศิลป์ การจัดงานเสวนาอภิปราย การนัดรวมตัวทำกิจกรรมเชิงสัญลักษณ์ การวาดภาพกราฟิตีบนกำแพงในที่สาธารณะ เป็นต้น - แรงสนับสนุนจากการนำเสนอข่าวผ่านสื่อกระแสหลัก ได้แก่ โทรทัศน์และเว็บไซต์ข่าวออนไลน์ อาทิ สำนักข่าว The Standard ช่องไทยรัฐทีวีและเว็บไซต์ข่าวไทยรัฐออนไลน์ เว็บไซต์ข่าวสดออนไลน์ เป็นต้น
4. มิติด้านหน้าที่	- เชื่อมประสานกิจกรรมการสื่อสารของภาคประชาชนและกลุ่มเครือข่ายการเคลื่อนไหวทั้งในโลกออนไลน์และโลกออฟไลน์ เพื่อนำไปสู่ข้อเรียกร้องเพื่อให้มีการดำเนินคดีเสียตัวอย่างโปร่งใสและยุติธรรม - สื่อสังคมออนไลน์เป็นกลไกสำคัญในการเพิ่มอำนาจให้กับมวลชนเพื่อสร้างแรงกดดันแก่เจ้าหน้าที่รัฐและกระบวนการยุติธรรมไทย

ตารางที่ 2 สรุปลักษณะของขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชนบนพื้นที่สาธารณะใหม่

มิติด้านผู้กระทำ	มิติด้านสถานที่
1. มีความรู้ มีทักษะการสื่อสาร (Well-educated and Skilled Communication) 2. กลุ่มเคลื่อนไหวขนาดเล็ก เป็นกลุ่มย่อย และมีความหลากหลาย (Subordinate Groups / Diverse Actors) 3. กลุ่มเคลื่อนไหวรวมตัวในรูปแบบกระจาย และเป็นการรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ บนโลกออนไลน์ (Decentralized and Loosely Connected Citizens)	1. สื่อออนไลน์ (Online Media) เป็นพื้นที่เริ่มต้นการเคลื่อนไหวและเป็นศูนย์กลางการเชื่อมโยงประสานการสื่อสารทุกช่องทาง 2. พื้นที่โลกออฟไลน์ (Physical Spaces / Streets) 3. สื่อกระแสหลัก (Mainstream Media / Traditional Media)
มิติด้านการกระทำ	มิติด้านหน้าที่
1. พฤติกรรมเล็ก ๆ ในชีวิตประจำวัน (Micro-behaviors) ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ในโลกออนไลน์ (Social Media Reactions) 2. การกระทำแบบเชื่อมต่อ (Connective Action) 3. ใช้วัฒนธรรมประชานิยม (Pop Culture) 4. การเคลื่อนไหวเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวัน (Everyday Life) และไม่มีแบบแผนตายตัว (Unconventional Actions) 5. ใช้สื่อดิจิทัล (Use of Digital Media)	1. เป็นพื้นที่แพร่กระจายข้อมูลข่าวสารและแสดงความคิดเห็น (Information Dissemination) 2. เชื่อมประสานปัจเจกบุคคลโดยไม่ต้องมีตัวกลาง (Interactivity and Disintermediation) 3. สร้างการเปลี่ยนแปลงและสร้างการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องทุกวัน (Transnational Campaigns) 4. พลังนอกรัฐสภา Extra-parliamentary Power / a Plebeian Public Sphere)

8. การอภิปรายผล

8.1 ขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชนผ่านเครือข่าย #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี

จากการศึกษาปรากฏการณ์ #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี สะท้อนให้เห็นถึงขบวนการต่อสู้ภาคประชาชนที่มีจุดเริ่มต้นจากพื้นที่สาธารณะในโลกออนไลน์ (Social Media Public Sphere) ก่อนขยายขอบเขตกิจกรรมมาสู่โลกออฟไลน์ (Physical Public Sphere) โดยที่กิจกรรมการเคลื่อนไหวบนพื้นที่สาธารณะของทั้ง 2 โลกไม่ได้แยกขาดจากกัน แต่ประสานเชื่อมโยงและสนับสนุนซึ่งกันและกัน (Hybrid Movements) ส่งผลให้มวลชนมี “อำนาจ” เพิ่มมากขึ้นในการต่อรองกับอำนาจรัฐและอำนาจทุนนิยมได้ สอดคล้องกับการศึกษาเรื่อง “The Role of Social Media During Social Movement – Observation from the #metoo Debate on Twitter” ที่ระบุว่า การถกเถียงพูดคุยผ่านทางเครือข่าย #metoo ได้สร้างปรากฏการณ์ใหม่ในการเคลื่อนไหวทางสังคม กล่าวคือ การเคลื่อนไหวมีจุดเริ่มต้นจากโลกออนไลน์และก่อให้เกิดผลกระทบต่อโลกออฟไลน์ในท้ายที่สุด เนื่องจากบทบาทของ “แฮชแท็ก” ไม่เพียงแต่ช่วยกระตุ้นความสนใจให้เกิดขึ้นในสังคมเท่านั้น แต่ยังช่วยเชื่อมประสานพร้อมขยายขอบเขตการมีส่วนร่วมต่อประเด็นสาธารณะของปัจเจกบุคคลด้วยเช่นกัน (Brünker, Wischniewski, Mirbabaie and Meinert, 2020) ขณะที่การศึกษาเรื่อง “The Psychology of Online Activism and Social Movements: Relations between Online and Offline Collective Action” พบว่า การรณรงค์เคลื่อนไหวบนโลกออนไลน์และโลกออฟไลน์ไม่อาจแบ่งแยกขาดจากกันได้แบบเบ็ดเสร็จ เนื่องจากพฤติกรรมของผู้คนในโลกออนไลน์และออฟไลน์ต่างเชื่อมโยงประสานเข้าด้วยกัน กิจกรรมการเคลื่อนไหวในออนไลน์สามารถช่วยระดมมวลชนให้มีส่วนร่วมต่อการรวมตัวประท้วงในพื้นที่จริงได้ (Greijdanus, Fernandes, Turner-Zwinkels and Honari, 2020) ข้อค้นพบในการศึกษาครั้งนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ พรพรรณราย โอสถาภิรัตน์ ที่ระบุว่าเยาวชนที่มีคะแนนพฤติกรรมมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านช่องทางออนไลน์สูง ก็มักมีคะแนนการมีส่วนร่วมทางการเมืองในพื้นที่ออฟไลน์สูงเช่นกัน จึงอาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างโลกออนไลน์และออฟไลน์ไม่ได้แยกขาดจากกัน (สุภารัตน์ พรหมสีใหม่, 2023)

8.2 บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ต่อขบวนการต่อสู้ภาคประชาชนบนพื้นที่สาธารณะใหม่

การมองปรากฏการณ์ #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี ผ่านกรอบเรื่องบทบาทของพื้นที่สาธารณะ 4 มิติ กรอบแนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะใหม่ และกรอบแนวคิดเรื่องการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ ผลการศึกษาสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

มิติด้านผู้กระทำ จากการศึกษาจะเห็นได้ว่ากลุ่มคนที่ออกมาเคลื่อนไหว #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี มีความหลากหลายสูงไม่ว่าจะทางด้านอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ ความสนใจ แต่ทั้งหมดมีคุณลักษณะบางอย่างร่วมกัน อาทิ เป็นกลุ่มคนชนชั้นกลางในเมือง (การเคลื่อนไหวเกือบทั้งหมดเกิดขึ้นในกรุงเทพมหานคร) และต่างเป็นกลุ่มคนที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อสื่อสารและทำกิจกรรมเคลื่อนไหวที่ประสานกลมกลืนไปกับชีวิตประจำวันของพวกเขา ทั้งนี้ เนื่องจากศักยภาพของสื่อสังคมออนไลน์ได้ทำให้ “ปัจเจกบุคคล” (Individual) มีโอกาสในการเข้าถึงพื้นที่สาธารณะได้อย่างอิสระและเท่าเทียมมากขึ้น ลดช่องว่างของพื้นที่สาธารณะเดิมที่มีข้อจำกัดเรื่องความหลากหลายหรือการถูกครอบงำโดยชนชั้นที่มีอำนาจและกลุ่มนายทุน (Fraser, 1992 อ้างถึงใน รุ่งญา ยรรยงเกษมสุข, 2558; กฤษณ์ทิ แสนทวี, 2557) สอดคล้องกับการศึกษาของ Penchan Phoborisut (2020) ที่พบว่ากลุ่มคนที่ออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองไทยในปี 2563 ประกอบไปด้วยทั้งกลุ่มนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย กลุ่มนักเรียนอาชีวศึกษา นักศึกษามหาวิทยาลัย และกลุ่ม LGBTQ+ และการศึกษาของพรรณราย โอสถาภิรัตน์ ที่ระบุว่ากลุ่มแฟนคลับศิลปินเกาหลีและกลุ่มที่มีความสนใจในเรื่องต่าง ๆ มีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวทางการเมือง โดยจากการศึกษา #16ตุลาไปแยกปทุมวัน และ #มีอบ17ตุลา พบว่ามีสัดส่วนของบัญชีผู้ใช้งานที่เป็นแฟนคลับศิลปินเกาหลีมากที่สุด ขณะเดียวกันเยาวชนเหล่านี้ก็นำทักษะ “เทรนด์แท็ก” ซึ่งเป็นวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมของแฟนคลับมาใช้สนับสนุนการเคลื่อนไหวทางการเมืองด้วย (สุดารัตน์ สีสรมใหม่, 2023)

มิติด้านการกระทำ สื่อสังคมออนไลน์ทำให้รูปแบบการเคลื่อนไหวผ่านเครือข่าย #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี มีลักษณะเป็น Micro-behavior โดยอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์ในโลกออนไลน์ต่าง ๆ ที่ไม่ต้องอาศัยความพยายามของผู้ใช้งานมาก เพียงแค่กดปุ่มไลก์ (Like) หรือคลิกปุ่มส่งต่อข้อมูล (Share) ก็ทำให้ทุกคนสามารถมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมการเคลื่อนไหวได้ (Gerbaudo, 2022) ขณะเดียวกันรูปแบบการกระทำมีความหลากหลายสูงตามลักษณะของกลุ่มคนที่ออกมาเคลื่อนไหว ไม่ได้ผูกขาดเพียงแต่เรื่องการเมืองหรือสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่มีมิติทางด้านสังคมและวัฒนธรรมที่สอดคล้องเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของผู้คนเข้ามาผูกโยงกับกิจกรรมการต่อสู้ด้วย (Lievrouw, 2023) สอดคล้องกับที่ Penchan Phoborisut (2020) กล่าวว่าในการเคลื่อนไหวทางการเมืองไทยปี 2563 หนึ่งในกลไกสำคัญที่ถูกหยิบมาใช้เป็นเครื่องมือต่อสู้กับรัฐของนักเรียนก็คือวัฒนธรรมประชานิยม (Pop Culture) ไม่ว่าจะเป็นการหยิบยืมสัญลักษณ์มาจากภาพยนตร์ คาแร็คเตอร์การ์ตูนอนิเมะ กลุ่มแฟนด้อมของศิลปิน K-POP ไปจนถึงการใช้ภาพล้อเลียนหรือมีม (Meme)

มิติด้านสถานที่ สื่อสังคมออนไลน์ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของภาคประชาชนมีจุดเริ่มต้นจากโลกออนไลน์ ก่อนจะขยายขอบเขตของกิจกรรมการต่อสู้มาสู่พื้นที่สาธารณะในชีวิตจริง ขณะเดียวกันสื่อกระแสหลักโดยเฉพาะโทรทัศน์ก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญที่ช่วยขยายพลังการต่อสู้ของมวลชนให้กว้างขวางและมีพลังส่งไปถึงกลุ่มคนที่มีอำนาจต่อการกำหนดความเปลี่ยนแปลงได้ ดังที่ Papacharissi (2008) กล่าวว่าบทบาทหน้าที่ของ “Public Sphere” คือการเป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้พลเมืองทุกคนสะท้อนเสียงและความต้องการส่งไปถึงกลุ่มชนชั้นนำ (Elites) ที่มีอำนาจในการกำหนดนโยบายของสังคมให้ได้ และการจะทำแบบนี้ได้เสียงของพลเมืองต้องมีพลังมากพอ และนอกจากสื่อออนไลน์จะทำหน้าที่หลักในการเป็นพื้นที่เริ่มต้นการเคลื่อนไหวแล้วยังเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงการสื่อสารและกิจกรรมเคลื่อนไหวทุกช่องทางด้วย

มิติด้านหน้าที่ จากการศึกษาการเคลื่อนไหวภาคประชาชนผ่านเครือข่าย #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี จะเห็นได้ว่า สื่อสังคมออนไลน์คือหัวใจสำคัญในการเชื่อมโยงทุกมิติเข้าไว้ด้วยกันทั้งมิติด้านผู้คน มิติด้านการกระทำ และมิติด้านสถานที่ ถึงแม้ว่าพื้นที่สาธารณะทั้งในโลกออฟไลน์และโลกออนไลน์ต่างก็เป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้ภาคประชาชนได้แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมกับประเด็นสาธารณะต่าง ๆ ของสังคมได้ แต่พื้นที่สาธารณะบนโลกออนไลน์สามารถสร้างการรับรู้ กระตุ้นความสนใจ ทำให้สังคมตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ตลอดจนการระดมมวลชนเพื่อเคลื่อนไหวเรียกร้องความยุติธรรมหรือสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นได้ (Lopez, 2023) อาจเรียกปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวลักษณะนี้ว่าเป็น “พลังนอกรัฐสภา” (Extra-parliamentary Power) (Lievrouw, 2023) ที่สื่อสังคมออนไลน์ได้ทำให้พลเมืองมี “อำนาจ” ในการต่อรองกับรัฐหรือกลุ่มชนชั้นนำในสังคมมากขึ้น โดยเป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียมและเป็นอิสระ ทั้งในแง่ของการแสดงความคิดเห็นหรือการใช้สิทธิของความเป็นพลเมืองเพื่อลงคะแนนเสียงหรือโหวต (Vote) อันจะนำไปสู่ฉันทามติที่สอดคล้องต้องกัน หรือกล่าวได้ว่า เทคโนโลยีการสื่อสารและสื่อสังคมออนไลน์ได้เพิ่มทางเลือกให้กับประชาชน นอกจากการส่งเสียงและต่อรองกับรัฐผ่านระบบรัฐสภา (Deliberative Democracy) สู่การต่อสู้และต่อรองกับรัฐหรือกลุ่มคนที่มีอำนาจผ่านเสียงโดยตรงของตัวเอง (A Plebeian Public Sphere) (Gerbaudo, 2022)

อย่างไรก็ตาม แม้ปรากฏการณ์ #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี จะสะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพของเทคโนโลยีการสื่อสารและสื่อสังคมออนไลน์ที่ช่วยขับเคลื่อนบทบาทของพื้นที่สาธารณะและพลเมืองให้มีความเข้มแข็ง แต่บริบททางสังคมหลังปรากฏการณ์โดยเฉพาะในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา สื่อสังคมออนไลน์กลับเริ่มถูกตั้งคำถามถึงการทำหน้าที่เป็นพื้นที่สาธารณะที่อยู่บนหลักการของความเป็นประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบอัลกอริทึม (Algorithm) ของแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ที่คอยกลั่นกรองและเลือกนำเสนอเนื้อหาข้อมูลที่อิงตามพฤติกรรมการใช้งานสื่อ บุคคลจึงมีแนวโน้มที่จะถูกป้อนข้อมูลที่สอดคล้องหรือตอกย้ำความเชื่อเดิมของตัวเองมากขึ้น ส่วนเนื้อหาอื่นที่แตกต่างจะถูกเลือกมานำเสนอน้อยลง (Algorithmically Powered Filter Bubbles) ขณะเดียวกันด้วยคุณสมบัติของแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ที่เอื้อให้กลุ่มคนที่คิดหรือเชื่อแบบเดียวกันมารวมตัวกันได้ง่าย ก็ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ห้องแห่งเสียงสะท้อน (Echo Chambers) อันนำมาสู่การเลือกเปิดรับข้อมูลข่าวสารที่ยังตอกย้ำอคติและความเชื่อเดิมของบุคคลมากขึ้น (Samuel Rhodes, 2022)

สิ่งที่เกิดขึ้นนี้ถือเป็นภาวะคุกคามที่สำคัญอย่างมากต่อเสรีภาพในการแสดงออก (Free Speech) และวัฒนธรรมประชาธิปไตย (พิรงรอง รามสูต, พิมลพรรณ ไชยนันท์ และวิโรจน์ สุทธิสีมา, 2022) ขณะที่ Kai Reimer และ Sandra Peter (2021) เรียกปรากฏการณ์เหล่านี้ว่า “Algorithmic Audiencing” ที่เปลี่ยนวิถี/รูปแบบการสื่อสารบนโลกออนไลน์จาก “สิ่งไหนหรืออะไรจะถูกพูด” (What can be said) เป็น “สิ่งไหนหรืออะไรจะถูกได้ยิน” (What will be heard) เมื่อความคิดความเชื่อของประชาชนถูกแทรกแซงและบิดเบือนจากระบบอัลกอริทึมและผู้ไม่หวังดีที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือ ก็อาจส่งผลต่อการแสดงออกทางความคิด การตัดสินใจ และการมีส่วนร่วมของประชาชนตามไปด้วย บทบาทของพื้นที่สาธารณะใหม่ (New Social Public Sphere) ในบริบทนี้จึงไม่อาจทำหน้าที่เป็นพื้นที่ที่เปิดกว้างทางความคิดได้อย่างเสรีและหลากหลาย (Freedom of Speech) ตามเจตนารมณ์ของประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริง (Kai Reimer and Sandra Peter, 2021; พิรงรอง รามสูต, พิมลพรรณ ไชยนันท์ และวิโรจน์ สุทธิสีมา, 2022)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ต่อการขยายอำนาจของมวลชนบนพื้นที่สาธารณะผ่านปรากฏการณ์ #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี ที่ในด้านหนึ่งสื่อสังคมออนไลน์ได้เพิ่มเสียงของภาคประชาชนให้มีความเข้มแข็งจนสามารถกดดัน/ต่อสู้อำนาจรัฐและกระบวนการยุติธรรม และนำไปสู่บทลงโทษทางกฎหมายที่เหมาะสมกับผู้กระทำความผิดได้ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็เป็นที่น่าสนใจศึกษาต่อไปว่าท่ามกลางความท้าทายของก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและระบบอัลกอริทึม สื่อสังคมออนไลน์จะสามารถธำรงให้พื้นที่

สาธารณะเป็นพื้นที่ของเสรีภาพและความหลากหลายได้มากน้อยเพียงใด รวมทั้งผู้ใช้งานสื่อ (ภาคประชาสังคม) จะมีวิธีการรับมือหรือจัดการกับปรากฏการณ์เหล่านี้อย่างไร

9 ข้อเสนอแนะ

9.1 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

9.1.1 การเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขประเด็นปัญหาสาธารณะไม่อาจสำเร็จได้เพียงแค่การพูดคุยหรือรับรู้ปัญหา แต่กระบวนการเคลื่อนไหวต้องผลักดันเสียงสะท้อนไปให้ถึงรัฐและกลุ่มคนที่มีอำนาจในการกำหนดนโยบาย ดังเช่นกรณี #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี ที่มวลชนสามารถสร้างพลังกดดันรัฐและกระบวนการยุติธรรมให้ทำงานอย่างโปร่งใสได้

9.1.2 มวลชนจะมีพลังเข้มแข็งและสามารถต่อกรกับรัฐและกลุ่มทุนได้ต้องอาศัยการทำงานร่วมกันของพื้นที่สาธารณะบนโลกออนไลน์และออฟไลน์ประสานกัน รวมถึงต้องไม่ลืมบทบาทของสื่อกระแสหลักที่จะส่งเสริมให้เสียงของมวลชนขยายดังขึ้นได้ ดังนั้น จำเป็นต้องทำให้ระบบนิเวศการไหลเวียนข่าวสารในมิติสถานที่ที่มีพลวัตมากที่สุด นั่นคือ การใช้แพลตฟอร์มการสื่อสารหลากหลายโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นศูนย์กลางในการประสาน

9.1.3 ขบวนการเคลื่อนไหว #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี แสดงให้เห็นถึงบทบาทของวัฒนธรรมสมัยนิยมหรือป๊อปคัลเจอร์ในแง่ของการกระตุ้นความสนใจและสร้างความรู้สึกร่วมกัน รวมถึงการเคลื่อนไหวผ่านกลุ่มย่อย ๆ ที่มีฐานความสัมพันธ์ภายในกลุ่มเหนียวแน่น อาทิ กลุ่มแฟนคลับศิลปินเกาหลี ซึ่งอาจนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์เนื้อหาเพื่อสื่อสารรณรงค์ประเด็นปัญหาอื่น ๆ ต่อไป

9.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้างต่อไป

9.2.1 การศึกษาค้างครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์ตัวบทผ่านการเคลื่อนไหว #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี ในการศึกษาครั้งต่อไปนี้ผู้วิจัยอาจขยายขอบเขตการศึกษาด้วยเครื่องมือการวิจัยอื่น ๆ อาทิ การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม หรือการสำรวจความคิดเห็นในเชิงปริมาณ เพื่อให้ได้ข้อค้นพบในมิติอื่น ๆ รอบด้านมากขึ้น

9.2.2 ผู้วิจัยใช้แนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะและการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่เป็นกรอบในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ในการวิจัยครั้งต่อไปอาจใช้แนวคิดทฤษฎีอื่น ๆ อาทิ แนวคิดเรื่องอัลกอริทึมกับสื่อสังคมออนไลน์หรือแนวคิดห้องแห่งเสียงสะท้อน (Echo Chamber) เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวภาคประชาชนบนพื้นที่สาธารณะใหม่มากขึ้น

10. สรุปผล

ปรากฏการณ์ #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี สะท้อนให้เห็นถึงขบวนการต่อสู้ภาคประชาชนที่มีจุดเริ่มต้นจากพื้นที่สาธารณะในโลกออนไลน์ (Social Media Public Sphere) ก่อนขยายขอบเขตกิจกรรมมาสู่โลกออฟไลน์ (Physical Public Sphere) โดยที่กิจกรรมการเคลื่อนไหวบนพื้นที่สาธารณะของทั้ง 2 โลกไม่ได้แยกขาดจากกัน แต่ประสานเชื่อมโยงและสนับสนุนซึ่งกันและกัน (Hybrid Movements) ส่งผลให้มวลชนมี “อำนาจ” เพิ่มขึ้นในการต่อสู้กับอำนาจรัฐและอำนาจทุนนิยมได้

นอกจากนี้ การมองปรากฏการณ์ #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี ผ่านกรอบเรื่องบทบาทของพื้นที่สาธารณะ 4 มิติ กรอบแนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะใหม่ และกรอบแนวคิดเรื่องการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ พบว่า **มิติด้านผู้กระทำ** ศักยภาพของสื่อสังคมออนไลน์ได้ทำให้ “ปัจเจกบุคคล” มีโอกาสในการเข้าถึงพื้นที่สาธารณะได้อย่างอิสระและเท่าเทียมมากขึ้น ลดช่องว่างของพื้นที่สาธารณะเดิมที่มีข้อจำกัดเรื่องความหลากหลายหรือ

การถูกรอรับโดยชนชั้นที่มีอำนาจและนายทุน **มิติของสถานที่** สื่อสังคมออนไลน์ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของภาคประชาชนมีจุดเริ่มต้นจากโลกออนไลน์ ก่อนจะขยายขอบเขตของกิจกรรมการต่อสู้มาสู่พื้นที่สาธารณะในชีวิตจริง ขณะเดียวกันสื่อกระแสหลักโดยเฉพาะโทรทัศน์ก็มีส่วนช่วยขยายเสียงการต่อสู้ให้กว้างขวาง และมีพลังส่งไปถึงกลุ่มคนชนชั้นนำหรือกลุ่มคนที่มีอำนาจมากขึ้นด้วย **มิติของการกระทำ** สื่อสังคมออนไลน์ทำให้รูปแบบการกระทำบนพื้นที่สาธารณะมีความหลากหลายมากขึ้น ไม่ได้ผูกขาดเพียงแต่เรื่องการเมืองเท่านั้น แต่มีมิติทางด้านสังคมและวัฒนธรรมที่สอดคล้องเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของผู้คนเข้ามาผูกโยงกับกิจกรรมการต่อสู้ ขณะเดียวกันขบวนการเคลื่อนไหวยังไม่มีรูปแบบตายตัวหรือคาดเดาได้ ไม่มีแกนนำชัดเจน แต่อาศัยพลังมวลชนเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อน **มิติของหน้าที่** พื้นที่สาธารณะทั้งในโลกออฟไลน์และโลกออนไลน์เป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้ภาคประชาชนได้แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมกับประเด็นสาธารณะต่าง ๆ ของสังคมได้ แต่ในแง่การสร้างการรับรู้ กระตุ้นความสนใจ ทำให้สังคมตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ตลอดจนการระดมมวลชนเพื่อเคลื่อนไหวเรียกร้องความยุติธรรมหรือสร้างการเปลี่ยนแปลง สื่อสังคมออนไลน์คือหัวใจสำคัญในการเชื่อมโยงทั้งผู้คน การกระทำ และสถานที่เข้าด้วยกันอย่างประสานกลมกลืน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กฤษณ์ท แสงทวี. (2557). เครือข่ายสังคมออนไลน์: มุมมองใหม่ของพื้นที่สาธารณะ และภาคประชาสังคม. *วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม*, 2(2). 30.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2553). *แนวพินิจใหม่ในสื่อสารศึกษา*. ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์.
- ข่าวสดออนไลน์. (6 มีนาคม 2561). #เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี ดาราแห่เคลื่อนไหว 'กากบาท' บนฝ่ามือ ขอเป็นเสียงให้สัตว์ป่า. ข่าวสดออนไลน์. https://www.khaosod.co.th/entertainment/news_806857.
- ข่าวสดออนไลน์. (4 มีนาคม 2561). 'หน้ากากเสื้อดำ' นักรบร้อย โผล่กลางเมืองหลวง ประท้วง "คดีเปรมชัย" ล่าช้าง! ข่าวสดออนไลน์. https://www.khaosod.co.th/monitor-news/news_798363.
- ไทยพีบีเอส (Thai PBS). (19 มีนาคม 2562). คนดังโพลด์โซเซียล วันตัดสินคดี "เสื้อดำ". ไทยพีบีเอส. <https://www.thaipbs.or.th/news/content/278511>.
- ไทยพีบีเอส (Thai PBS). (8 ธันวาคม 2564). ศาลฎีกาพิพากษา "เปรมชัย" จำคุก 2 ปี 14 เดือน. ไทยพีบีเอส. <https://www.thaipbs.or.th/news/content/310470>.
- ไทยรัฐออนไลน์. (12 มี.ค. 2561). เสื้อดำต้องไม่ตายฟรี! ป้าย กราฟฟิตี้ ปลั่งคนรุ่นใหม่แสดงจุดยืน. ไทยรัฐออนไลน์. <https://www.thairath.co.th/lifestyle/life/1224617?fbclid=IwAR01eU4psVGdzUc9PxOtt-vziFFTdDzRUfpiwXlQ9c6MfuGnuDYTA2edhdE>.
- พิรงรอง รามสูต, พิมพ์พรรณ ไชยพันธ์ และวิโรจน์ สุทธิสีมา. (2565). ห้องแห่งเสียงสะท้อนออนไลน์กับผู้ออกเสียงเลือกตั้งครั้งแรกในการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2562. *วารสารสังคมศาสตร์*, 52(2). 7-32. <https://so08.tci-thaijo.org/index.php/ssjpolsci/article/view/897/668>
- รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข. (2558). แนนซี เฟรเซอร์ กับพื้นที่สาธารณะ. *วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*, 2(2). 10-13. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/kupsrj/article/view/244290>
- สุภารัตน์ พรหมสีใหม่. (13 มิถุนายน 2566). ม็อบ '63 อาจมีผิดหวัง แต่ไม่สิ้นหวัง: คุณเรื่องพลังม็อบเยาวชนผู้เด็ดดอกไม้สะเทือนดวงดาว กับ พรรณราย โอสภากิริรัตน์. The 101.World. <https://www.the101.world/protest-63-research-pannarai-interview/>
- สุรดา จันทะสุตธนกุล. (2557). ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมข้ามชาติ: ตัวแสดงที่มีผลกระทบต่อนโยบายต่างประเทศในปัจจุบัน. *วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 44(2). 167-183. <http://www.library.polsci.chula.ac.th/dl/6decea25fdd4ffa17227d66597279425>
- อุเชนทร์ เชียงเสน. (3 ธันวาคม 2563). การประเมินความสำเร็จและความล้มเหลวของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม. The 101.World. <https://www.the101.world/social-movement-impact-assessment/>.
- The Standard. (5 มีนาคม 2561). กราฟฟิตี้เสื้อดำ ทวงความยุติธรรมให้เสื้อทุ่งใหญ่ๆ. The Standard. <https://thestandard.co/graffiti-panther2/?fbclid=IwAR3D7G06DnxJ2wkhP4Y44KJ9TAWz9km0LVLiToGhcjmSNDJqT4q-Nx5kfao>.
- The Standard. (15 พฤษภาคม 2561). 100 วันเสื้อดำป่าทุ่งใหญ่ ทำพิธีสาปส่ง เปรมชัยรัฐบาลระงับสัญญาอิตาเลียนไทย. The Standard. <https://thestandard.co/100-days-panther-thung-yai-naresuan/>.
- The Standard. (8 มีนาคม 2561). รวมตัว 'พันธุ์' เพื่อ 'เสื้อดำ'. The Standard. <https://thestandard.co/justice-for-wildlife-black-panther-graffiti/>.

ภาษาอังกฤษ

- Aim Sinpeng. (2021). Hashtag activism: social media and the #FreeYouth pretexts in Thailand. *Critical Asian Studies*, 53(2), 192-205. <https://doi.org/10.1080/14672715.2021.1882866>
- Felix Brunker, Magdalena Wischniewski, Milad Mirbabaie and Judith Meinert. (2020). *The Role of Social Media during Social Movements – Observations from the #metoo Debate on Twitter*.

- https://www.researchgate.net/publication/336407190_The_Role_of_Social_Media_during_Social_Movements_-_Observations_from_the_metoo_Debate_on_Twitter.
- Hendy Greijdnus, Carlos A de Matos Fernandes, Felicity Turner-Zwinkels and Ali Honari. (2020). The psychology of online activism and social movements: relations between online and offline collective action. *Current Opinion in Psychology*, 35, 49-54. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2020.03.003>
- Kai Riemer and Sandra Peter. (2021). Algorithmic audiencing: Why we need to rethink free speech on social media. *Journal of Information Technology*, 36(4). <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/02683962211013358>.
- Leah A. Lievrouw. (2023). *Alternative and Activist New Media*. (Second Edition). Polity Press.
- Linda Hasanuma and Ki-young Shin. (2019). #MeToo in Japan and South Korea: #WeToo, #WithYou. *Journal of Women, Politics & Policy*, 40(1), 97-111. <https://doi.org/10.1080/1554477X.2019.1563416>
- Lori Kido Lopez. (2023). *Race and Digital Media*. Polity Press.
- Paolo Gerbaudo. (2022). Theorizing Reaction Democracy. The Social Media Public Sphere, Online Crowds and the Plebiscitary Logic of Online. *Democratic Theory*, 9(2), 120-138. https://www.researchgate.net/publication/365915651_Theorizing_Reactive_Democracy_The_Social_Media_Public_Sphere_Online_Crowds_and_the_Plebiscitary_Logic_of_Online_Reactions.
- Paul S. N. Lee, Clement Y. K. So and Louis Leung. (2015). Social media and Umbrella Movement: Insurgent public sphere information. *Chinese Journal of Communication*, 8(4), 356-375. <https://doi.org/10.1080/17544750.2015.1088874>.
- Penchan Phoborisut. (2020, November). *The 2020 Student Uprising in Thailand: A Dynamic Network of Dissent*. Researchgate. https://www.researchgate.net/publication/345688811_The_2020_Student_Uprising_in_Thailand_A_Dynamic_Network_of_Dissent.
- Samuel C. Rhodes. (2022). Filter Bubbles, Echo Chambers, and Fake News: How Social Media Conditions Individuals to Be Less Critical of Political Misinformation. *Political Communication*, 39(1), 1-22. <https://doi.org/10.1080/10584609.2021.1910887>
- Zizi Papacharissi. (2002). The virtual sphere: The internet as a public sphere. *New Media & Society*, 4(1). <https://doi.org/10.1177/14614440222226244>
- Zizi Papacharissi. (2008). *The Virtual Sphere 2.0: The Internet, the Public Sphere and beyond*. Routledge Handbook of Internet Politics. <https://victorsampedro.com/wp-content/uploads/2012/12/Papacharissi-The-Virtual-Sphere-Revisited-Handbook.pdf>.